

La correspondència de les diputacions generals com a font per a l'estudi de les identitats nacionals. Una aproximació

The diputacions generals' epistle as a source for national identities' study. An approach

JAVIER FAJARDO PAÑOS
javier.fajapa@gmail.com

Universitat de València

Resum: L'article presenta la correspondència oficial de la Diputació del General del principat de Catalunya i de la Diputació del General del regne de València com a font per a l'estudi de les identitats nacionals en el marc de la Guerra Civil Catalana (1460-1472). Concretament, a través de les relacions epistolars, s'analitza el discurs identitari emprat pels diputats catalans i valencians al llarg del principals successos que es donaren durant el conflicte, amb especial atenció a la percepció identitària se'n desprèn, no sols de les elits polítiques catalanes i valencianes sinó també de les del regne de Mallorca.

Paraules clau: Diputació General, correspondència, identitats, nació, elits.

Abstract: The paper introduces the Diputació del General of Principality of Catalonia and Kingdom of Valencia's correspondence as a source for national identities' studies into the context of the Catalan Civil War (1460-1472). Specifically, through epistolary relationship, this work analyzes the identity discourse used by the catalan and valencian diputies during the main events of the war, with special attention of identity perception on not only from catalan and valencian oligarchy but also from Kingdom of Mallorca.

Keywords: Diputació General, correspondence, identities, nation, oligarchies.

DATA PRESENTACIÓ: 16/11/2018 ACCEPTACIÓ: 07/12/2018 · PUBLICACIÓ: 20/12/2018

SCRIPTA, *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm. 12/ desembre 2018/pp. 13-33
ISSN: 2340 - 4841 doi:10.7203/SCRIPTA.12.13329

1. La correspondència com a font d'estudi

Agustín Rubio Vela ha demostrat al llarg dels últims anys, amb les seues publicacions, la riquesa documental i la productivitat de les lletres missives dels jurats de la ciutat de València com a font per a l'estudi dels sentiments nacionals durant la baixa edat mitjana (Rubio 1998, 2012, 2016). Sens dubte, els seus treballs han marcat una línia d'investigació en el camp de les identitats nacionals, especialment en l'àmbit valencià, com es pot corroborar per les darreres publicacions en diferents observatoris i en diferents arcs cronològics per part d'altres autors (Mas 2002, 2015, Baydal 2016 i Garcia-Oliver 2016, 2017). Però, què entenem concretament per «lletres missives»? Les lletres missives –o correspondència pública– són les cartes oficials escrites per ordre dels diferents poders polítics –ja siga els jurats de València, els diputats de la Generalitat o el Consell del regne de Mallorca– conservades gràcies a l'elaboració de volums a partir de la còpia de cadascuna de les lletres redactades i emanades per part de les escrivanies. Una font molt rica que ofereix a l'historiador una visió força completa de les estratègies polítiques, de la retòrica i dels sentiments col·lectius que es pogueren donar entre les oligarquies urbanes i els poders polítics dels diferents Estats de la Corona d'Aragó. A més a més, gràcies a la conservació d'importants sèries de registres de cartes durant períodes de temps molt llargs, ha permès, com ha estat demostrat últimament en diversos treballs i publicacions, obtenir una visió panoràmica de les relacions epistolars i del poder a través de les principals escrivanies catalanoaragoneses (Martínez 2007, Baydal 2013, Chismol 2014).

No obstant això, la correspondència produïda per les Diputacions Generals de la Corona d'Aragó no han tingut fins al moment la mateixa atenció que la correspondència de tipus municipal. És per això que les fonts que hem tractat per al present treball són, d'una banda, les lletres enviades per la Diputació del General de Catalunya, i d'altra banda, la correspondència generada per la Diputació del General del regne de València durant els anys de la Guerra Civil Catalana (1460-1472). En primer lloc, començarem per la correspondència de la Generalitat catalana, la qual representa el volum més gran de fonts consultades. Així doncs, hem analitzat tots els registres conservats actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, des de l'empresonament del Príncep de Viana en desembre de 1460, fins a la capitulació de Barcelona en octubre de 1472. Concretament, hem estudiat el registre de «Lletres i Instruccions secretes» i el registre de «Lletres Trameses» dins de la Correspondència de l'Escrivania Major de la Generalitat de Catalunya, parant especial atenció a les lletres enviades a poders polítics externs al Principat, sobretot les emeses al regne de València i el regne de Mallorca.¹

En segon lloc, hem examinat el registre de lletres missives emanades per la Diputació del General del regne de València conservades a l'Arxiu del Regne de València. Concretament, hem analitzat la sèrie 1.946 dins de la secció de «Generalitat». Es tracta d'un únic volum que compren les cartes enviades pels diputats del regne de València des de l'any 1456 fins a 1476, tot i que per a l'estudi

---

¹ Els volums de cartes consultats han estat els següents: ACA, Generalitat, Correspondència, N-902; N-903; N-904; N-905; N-673; N-674; N-675; N-676; N-677; N-678; N-679; N-680; N-681; N-682; N-683; N-684; N-685; N-686; N-687; N-688; N-689; N-690; N-691; N-692; N-693 i N-695. Part d'aquesta correspondència va ser editada per Pròsper de Bofarull i Manuel de Bofarull entre 1858 i 1864, especialment la correspondència enviada fins a 1464. Es pot consultar el catàleg dirigit per Ernesto Martínez Ferrando, on apareixen totes les regestes dels documents editats (Martínez 1958-1973).

que ens ocupa, només hem consultat les lletres redactades i enviades durant els anys del conflicte bèl·lic a Catalunya (1462-1472).²

Així mateix, per a poder comprendre millor el significat i la transcendència d'aquesta font, necessitem fer una breu aproximació a les institucions que generaren aquesta documentació, com són les Diputacions Generals, tant la catalana com la valenciana. Quant a la gènesi de la Diputació del General, tant al Principat com al regne de València, es tractaven de les delegacions permanents de les Corts corresponents, consolidades a partir de la segona meitat del segle XIV, en un context de guerra com la Guerra amb Castella (1356-1375), on l'esforç financer per part de la corona per a poder sostenir la despesa militar fou extraordinari, amb importants parts del territori d'Aragó i del sud del País Valencià ocupades per les tropes de Pere I de Castella. Una situació certament límit, on el patrimoni reial no podia afrontar per si mateix el total de les despeses requerides per a defensar els territoris amenaçats del rei Pere el Cerimoniós. Fou així com el monarca s'hi va veure obligat a recórrer als súbdits amb demandes en forma d'impostos, dels quals nasqueren les conegudes «generalitats», recaptades per un organisme permanent delegat de les Corts: la Diputació del General. Les «generalitats», per tant, serien recaptades en origen amb l'objectiu de sufragar les sumes de diners votades pel monarca i els braços de les Corts. En canvi, amb el pas del temps, la maduració i consolidació d'aquesta institució faria que finalment se'n caracteritzara per la seua independència i autonomia respecte de les Corts, així com per la perfecta delimitació de les seues funcions, les quals acabaren per transcendir les purament fiscals, esdevenint una institució de representació de la societat política, «el general», ja que es tractava d'un òrgan col·legial format per sis membres, sis diputats, és a dir, dos membres per cada braç de les corts: l'eclesiàstic, el militar i el reial (Muñoz 1987, Sánchez 1995, Ferrer i Mallol 2009).

La correspondència, però, no era redactada pels mateixos diputats. Les Diputacions del General comptaven amb un organigrama intern format per un seguit d'oficials encarregats de la redacció de tots els documents oficials. Concretament, trobem els «escrivans del General i els seus ajudants». Efectivament, amb aquest nom es coneixien els oficials encarregats de l'enregistrament de la gran majoria dels actes jurídics i no jurídics de la institució, dels quals en donaven fe pública. Aquests escrivans comptaven amb un gran nombre de col·laboradors, ja que havien de transcriure una gran quantitat de llibres relacionats amb la gestió dels diputats, a saber, els processos de Corts, la correspondència, el registre de generalitats, escriptures notariales, etc. Internament, l'escribania estava subdividida en tres escribanies: «Escribania Major», al capdavant de la qual estava l'escrivà major; «Escribania del regent de comptes», al capdavant de la qual estava l'escrivà major del regent de comptes; i, finalment, «Escribania del Mestre Racional», al capdavant de la qual estava el Mestre Racional (Sánchez de Movellán 2004).

L'escrivà major, a banda de tenir el deure de registrar en un manual els contractes sobre els arrendaments de les generalitats, tenia l'obligació de redactar tot tipus de lletres i cartes, en les qual es posava el segell de la Diputació. A més a més, les lletres eren signades per un dels diputats

---

² Es tracta del primer volum de correspondència conservat a l'Arxiu del Regne de València.

eclesiàstics, atès que eren considerats els membres amb més preeminència representativa d'entre els diputats. L'emissió de lletres no era arbitrària, sinó que es trobava sotmesa a una normativa fixada, segons la qual totes les lletres que sortien de l'escrivania havien de ser tramitades en un espai de temps no superior als tres dies de la sol·licitud (Sánchez de Movellán 2004: 202).

És aquest, per tant, l'origen de la nostra font històrica, l'escrivania major de la Diputació del General, més concretament l'escrivà major, autor de les lletres missives que han estat objecte d'estudi en el present treball de recerca. Gràcies al llibre *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)* d'Isabel Sánchez de Movellán, on, a través del dietari de la Diputació ha identificat els escrivans majors i algun dels ajudants durant gran part del segle XV, hem pogut conèixer el nom dels autors de les nostres lletres: Bartomeu Sallent, fins a l'octubre de 1462, i Antoni Lombart, fins al final del conflicte (Sánchez de Movellán 2004: 192).³

Respecte a la Diputació del General del regne de València, contràriament, encara hi manca un estudi en profunditat sobre el personal i els funcionaris que treballaven en l'administració i la burocràcia, especialment d'aquells relacionats amb l'escrivania de la Generalitat.⁴ Gràcies a la sèrie de Claveria conservada a l'Arxiu del Regne de València hem pogut conèixer que l'escrivà de la Diputació del General del regne de València, almenys, entre 1458 i 1462, va ser Jaume Coll, notari.⁵

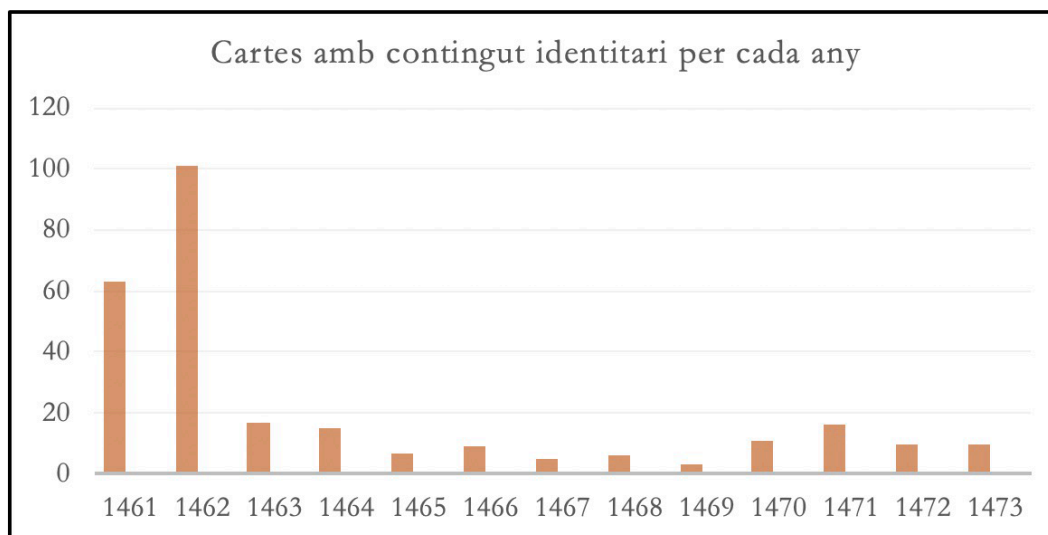
Així doncs, el principal objectiu de la nostra anàlisi ha estat la identificació d'aquelles cartes amb contingut identitari. Però, què entenem per contingut identitari? Aquelles expressions contingudes a la correspondència que poden ser considerades de naturalesa patriòtica, identitària o representativa d'un sentiment col·lectiu concret, tant de forma explícita com implícita, que ens permeten aproximar-nos al sentiment –o sentiments– identitari nacional o col·lectiu que pogueren tenir –o almenys que plasmaven a les cartes– les elits polítiques catalanes i valencianes, en el nostre cas, els diputats de les diputacions generals. L'anàlisi s'ha realitzat seguint una lògica cronològica amb la idea d'analitzar el discurs polític i identitari, especialment entre Catalunya, el País Valencià i les illes del regne de Mallorca, al llarg dels principals successos històrics que es donaren en el marc de la Guerra Civil Catalana. L'empresonament del príncep Carles de Viana, les ambaixades de la Diputació catalana o la valenciana, les negociacions de les capitulacions de Vilafranca, l'inici de la guerra, el transcurs de la mateixa, etc., han estat els principals moments d'estudi que ens han aportat la major quantitat d'informació. Una informació que, com es pot observar en el següent gràfic, s'ha concentrat, especialment, en el cas de la correspondència de la Diputació del General del principat de Catalunya, en els primers anys del conflicte, 1461 i 1462, corresponents a la crisi sorgida arran de l'empresonament del príncep Carles i l'inici de la guerra.

---

3 No es pot descartar que en el procés d'elaboració de les lletres hi intervingueren ajudants de l'escrivà major, com Marc Busquets, notari jurat i ajudant de l'escrivania des de desembre del 1463, o Nicolau Sala, notari jurat, o Esteve Pons, notari jurat del mateix Antoni Lombart.

4 Comptem, tanmateix, amb l'obra de Rosa Muñoz, la qual ens aporta un estudi dels principals càrrecs de Diputació al capítol 3 del seu llibre (Muñoz 1987: 133-175).

5 ARV, Generalitat, 720, f. 13v; 722, f. 31r; 725, f. 12r.

Aquests anys haurien estat els més intensos quant a l'exaltació patriòtica en la correspondència, ja que la diplomàtica «internacional» hauria jugat un paper molt important amb l'objectiu d'aconseguir adhesions de cara a un conflicte armat. Una vegada començada la guerra, les cartes de la Diputació catalana amb contingut identitari o amb manifestacions explícitament patriòtiques disminueixen clarament per a deixar pas a cartes amb contingut estrictament logístic –abastiments, reclutaments, nomenaments de càrrecs, etc.– típic dels temps de guerra, així com la disminució – envers el regne de València, absoluta absència– de la correspondència amb la resta de regnes de la Corona a causa de l'enfrontament i l'enemistat.

La gràfica anterior pot ser emprada com a referent de cara a altres estudis sobre identitats nacionals en altres contextos bèl·lics, en altres guerres o en altres moments d'inestabilitat política. Allò que ens suggereix és com els moments immediatament anteriors a l'esclat d'un conflicte i immediatament posteriors són els moments idonis per a l'anàlisi de retòriques «patriòtiques». Mentre que els anys centrals, especialment en guerres de llarga durada, com la Guerra Civil Catalana, es presenten menys productius amb una documentació –en aquest cas correspondència– més centrada en els afers estrictament bèl·lics. Farà falta en el futur realitzar més estudis identitaris en diferents contextos històrics per a poder corroborar aquesta hipòtesi inicial.

2. L'empresonament del príncep de Viana com a exemple del particularisme valencià

Com ja s'ha esmentat, el nostre estudi comença amb un dels episodis polítics més transcendents de la història quatrecentista de la Corona d'Aragó, com és l'empresonament del fill del rei Joan II, Carles, príncep de Viana, per part del seu mateix pare. Una decisió, la magnitud i la transcendència del qual va sobrepassar les fronteres del Principat, esdevenint un afer polític del conjunt de la corona catalanoaragonesa. Aquest fet ha estat vist molt sovint per la historiografia especialitzada com a «una

crisis política de la monarquia» (Rubio 2016). No únicament, però, del del nostre punt de vista –i sense renunciar a aquesta natura– també s'hauria de considerar com a una crisi territorial, que, encara, comportaria una important transcendència identitària, com tractarem de demostrar tot seguit.

Així doncs, la intenció del present apartat és observar, a través de la correspondència de la Diputació catalana, la manera en què els posicionaments polítics de les diferents elits regnícoles de la Corona fan emergir dels seus discursos una retòrica identitària que ens parle de les relacions identitàries internes en els moments precedents a la Guerra Civil Catalana. Abans d'entrar en detall, però, cal fer una breu aproximació fins al 2 de desembre del 1461.

Des del punt de vista identitàri, el regne de València arribava a aquesta crisi institucional damunt de l'ona del particularisme valencià, és a dir, amb un discurs polític i ideològic privatiu força consolidat entre l'oligarquia política del país, després de més de mig segle covant una identitat pròpiament valenciana, amb l'objectiu de pugnar per la preeminència política de la confederació amb els dos territoris històrics de la Corona, el regne d'Aragó i, especialment, el principat de Catalunya. Un discurs polític que en aquells afers no «strictament polítics», tanmateix, deixava entreveure encara una certa manifestació col·lectiva de la catalanitat dels valencians. Unes expressions que s'haurien donat, per exemple, en la correspondència dels jurats de València –almenys– fins a pràcticament la vespra de l'empresonament del príncep Carles, com es pot comprovar en la lletra adreçada als jurats de la vila Morvedre en juliol de 1458, quan els jurats de València avisen als jurats de Morvedre de la detenció d'una nau seua en el port de Cartagena i dels possibles atacs per part d'un corsari a les costes valencianes, segons l'avís que els havia arribat per part dels jurats d'Alacant. Observem la lletra en qüestió:

Als molt honorables e savis senyors los jurats de la vila de Murvedre, los jurats de la ciutat de València, saluts e honor.

Aquesta matinada havem reebut una letra dels honorables justícia e jurats de la vila d'Alacant de XVIII del present mes, per la qual nos avisen que ara pochos dies ha los de Cartagènia haurian pres la galiota de Murvedre, stant surta en lo port de la dita Cartagènia, e detenen lo patró ferrat. La qual dita galiota, ab una calavera de hun cossari, qui s'appella Ferrell, bé armats e ben en punt, són eixits de la dita Cartagènia deliberats per fer tota guerra que poran a catalans. E deffet, fan la via d'aquestes mars, car a XVIII del dit mes foren al cap del Alino, e han pres una barcha d'aquesta ciutat que anave carregada de obra terra a Guardamar. Avisam-vos de les dites coses perquè mal ni dan no prengats e mils ne puixats certifficar vostres circunvehins. E, si vos plaurà, donareu al correu portador de la present, per sos treballs, quatre sous.

Scrita en València, a XXI de juliol del any mil CCCC L huyt.⁶

Com es pot observar en la lletra, els jurats de València utilitzen el gentilici «català», on interpretem que també s'hi inclou als valencians, atès que tot seguit posa d'exemple la detenció d'una barca, per part del mateix corsari, de la ciutat de València. Aquest és un exemple dels molts que s'han trobat

---

6 AMV, LM g²³, ff. 181v-182r.

en la documentació valenciana en aquesta línia, sobretot en els casos que han de veure amb la mar –com l'exemple que hem vist– o amb el comerç marítim, on els valencians durant gairebé tota l'edat mitjana s'autoanomenaren com a «catalans» per a aprofitar-se del «prestigi» internacional que comportava presentar-se sota aquest gentilici en el comerç internacional (Rubio 2012: 77). Per tant, es posa de manifest la coexistència de les diverses filiacions identitàries o col·lectives que segons Agustín Rubio es donaven entre el patriciat valencià, qui, segons el marc en què es manifestava, feia ús d'un particularisme valencià diferenciador, la «pàtria valenciana», es presentava com a membre d'una col·lectivitat catalana, la «nació catalana», o com a vassalls d'un monarca compartit amb catalans, aragonesos, mallorquins i la resta de territoris sota el domini del rei d'Aragó, la «nació dinàstica» (Rubio 2012: 125-137).

El 2 de desembre de 1460, en canvi, es produïa l'espurna que ho incendiaria tot, ja que el rei Joan II ordenava la detenció del seu fill Carles. Una decisió que el monarca justificaria com a reacció, d'una banda, a les conspiracions que el seu fill estava tramant amb ambaixadors del rei Enric IV de Castella –l'aliança matrimonial entre Carles i Isabel de Castella–, i d'altra banda, a l'acte de desobediència de Carles al titular-se primogènit d'Aragó (Desdèives 1999, Vives 1953, Rubio 2016). Les reaccions al conjunt de la Corona no trigaren molt en manifestar-se. El regne d'Aragó decidia, a l'endemà de l'empresonament, enviar una ambaixada de súplica al rei, mentre que a Catalunya la desafecció envers Joan II es disparava entre les classes polítiques del país. Els estaments catalans, convocats en Lleida a Corts, creaven el 8 de desembre una comissió formada per la Diputació del General de Catalunya amb el consell de la ciutat de Barcelona: «El Consell representant lo principat de Catalunya». D'aquesta manera s'iniciava el procés insurreccional català vers Joan II amb la creació d'un òrgan polític representatiu del conjunt de Catalunya. La primera decisió presa fou la creació d'una ambaixada per a exigir l'alliberament immediat del príncep i el seu reconeixement com a primogènit. El dietari de la Generalitat ho narrava així:

Dilluns, a VIII. Missatgeria. Aquest die los deputats ajustaren Parlament General de tots los III staments per virtut de una letra que havien rebuda de la Cort, lo qual parlament elegí XII misatgers qui anassen al senyor rey per suplicar-lo que per sa clamència e pietat volgués soltar de la presó lo il·lustre príncep de Navarra, fill seu, ab gran poder que ls fonch donat... [...]E en aquests misatgers fonch creat e deputat un consell de XXVII persones, lo qual consell restava açí en Barchinona, ab poder de aconsellar los dits missatgers de totes coses e necessitats qui ls occorraguessen durant la lur missatgeria (Sans i Travé 1994: 157).

La situació, aleshores, es presentava d'extrema gravetat a la vista dels esdeveniments, amb unes elits polítiques catalanes en plena efervescència. Així, durant la primera setmana de gener del 1461, el patriciat català insurrecte informava la resta de les elits polítiques de la Corona de la detenció de Carles i demanava que es sumaren a la seua reivindicació enviant ambaixades representatives al Principat. Els jurats de València rebien el 15 de gener una missiva dels paers de Lleida, redactada a dia 4 de gener, on s'informava dels esdeveniments i s'instava la capital del regne de València a sumar-se a les reivindicacions de les Corts catalanes en favor de l'alliberament. Tanmateix, els jurats i el Consell de València ja havien estat informats de la detenció per part del mateix rei amb una carta datada el mateix dia de l'empresonament. No obstant això, la ciutat de València no abordaria en consell general

la delicada situació fins el dia 17 de gener, on es va decidir enviar una ambaixada al rei, en aquells moments a Fraga, per a suplicar l'alliberament del príncep (Rubio 2016: 19).⁷

Massa temps havia passat per a la Diputació catalana, des que els paers de Lleida van demanar la intervenció de la ciutat de València en favor del príncep, sense cap resposta des del regne de València. Una situació certament sospitosa que, en certa mesura, pot revelar uns posicionaments polítics dins del Consell de València no massa unànimes. És per això que els diputats del General de Catalunya decidiren adreçar-se directament als seus homòlegs valencians, enviant una carta el dia 20 de gener. L'anàlisi detallat de la lletra desvela tot una sèrie d'elements retòrics amb un fort contingut polític implícit. En aquesta lletra, els diputats catalans avisaven dels perills que representava una decisió com aquesta per al conjunt dels territoris de la Corona, al mateix temps que deixaven clar el seu posicionament respecte al conflicte de la primogenitura: «[...] del dit il·lustríssim príncep, qui és fill de lur rey e senyor, e après los seus dies en lo dit Principat e altres seus regnes e dominis, legítim successor». Efectivament, de cop i volta, els catalans es presentaven com els principals defensors de la legitimitat del príncep com a hereu de la Corona, ja que «essent aquell tal e de tanta prudència, virtuts e gràcies singularment dotat, que mèritament quiscuns vassalls de la dita reyal corona són incitats a voler e amar-lo».⁸

La diversitat de discursos identitaris i la complementarietat entre aquests dins del patriciat valencià podem observar-les també entre la correspondència catalana al llarg del conflicte amb el rei. En aquests primers moments, els catalans es presenten com els primers defensors dels interessos del conjunt de la Corona, per la seua integritat i pel seu futur com a confederació, el qual passa inevitablement per l'alliberament del príncep Carles. El seu discurs, altrament, es caracteritza per recriminar contínuament la inoperància de les principals elits polítiques dels regnes, especialment d'Aragó i del regne de València. És força interessant, a més, la consideració per part dels catalans del regne d'Aragó com el regne que hauria d'haver encapçalat les reivindicacions davant del monarca, atribuint-li una preeminència política en afers relacionats amb la corona i amb el conjunt de la confederació per sobre de la resta de territoris. Contràriament:

los del regne d'Aragó, emperò, jatsia per nostres ambaixadors e part nostra instantment exortats e reuquests, no han feta ne fan fins ací aquells intercessió e obra que lo present negoci és vist exhigir.⁹

Unes recriminacions que no dubten a manifestar també als diputats valencians, dels quals esperaven l'enviament d'alguna ambaixada a Catalunya. Aquesta inhibició per part dels dos regnes, en definitiva, deixava la Diputació General de Catalunya i el Consell de Barcelona aïllats en les seues reivindicacions davant el rei.

---

7 La lletra del rei Joan II en la qual informa als jurats de València de la detenció, conservada a l'Arxiu Municipal de València, diu així: «Nós, haüda informació de algunes novitats que se devien fer en gran derservey de Déu e nostre, e encara en dan de l'il·lustre príncep, nostre car fill, havem demanat detenir la sua persona e havem pres la persona de don Johan de Piamon» (AMV, MC 37, f. 35v), publicada en Carreres (1930-1935: 627) i Rubio (2016: 125).

8 ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 60r.

9 *Ibid.*

Ara bé, aquesta inoperància o «timidesa» en les accions per part dels valencians té una explicació política que resulta molt il·luminadora. En la mateixa sessió en què el Consell General havia aprovat enviar una ambaixada a Catalunya, com era el desig dels catalans, els edils valencians rebien una carta reial de Joan II. El monarca, assabentat dels moviments dels catalans cercant adhesions entre els diferents regnes de la Corona –uns moviments diplomàtics que es podien tornar perillosament en contra seua–, decidia reaccionar i, via carta, prohibia als jurats de València valorar les reivindicacions del Principat, al·legant-hi que l'afer amb el príncep «s'esguarda a nós, e no a l'gú altre» (Rubio 2016: 19). És a dir, el rei considerava la detenció del príncep un afer familiar privat que no incumbia les elits polítiques de la Corona.

Entre ambdues pressions, la catalana i la reial, el patriciat de València havia de triar, o sumar-se a les reivindicacions catalanes o plegar-se a les ordres del rei Joan. Aquesta decisió podria haver tingut unes conseqüències determinades des d'un punt de vista identitari: prioritzar la fraternitat col·lectiva amb les elits del principat de Catalunya o la fidelitat a la «nació dinàstica» del rei. Finalment, tindria més pes entre el patriciat la fidelitat al rei que no pas als catalans.¹⁰ Una decisió tremendament transcendental que marcarà tota la guerra i les relacions entre catalans i valencians. És de sospitar, doncs, que la Diputació catalana era coneixedora de les intervencions diplomàtiques del rei, quelcom que, possiblement, podria explicar l'enviament de la següent carta als diputats del regne de València, cercant nous interlocutors, que en aquest cas representaven als tres estaments del país. És ací on la retòrica política emprada per la Diputació catalana en la seua correspondència comença a barrejar-se amb la identitària, amb apel·lacions als lligams que uneixen a catalans i valencians. L'argument emprat en aquest cas és el record a les glòries comunes del passat, on valencians i catalans haurien actuat tots plegats en favor de la Corona:

e de moltes e glorioses empreses fetes a servey de la dita corona reyal, és stat participant e la glòria és stada comuna» per quant «tots temps aqueixa ciutat e regne han haguda fraternal benevolència ab aquest Principat.¹¹

La resposta dels diputats valencians, a data de 27 de gener, és força representativa del posicionament polític del regne de València davant l'alçament català. Primerament, justificaren la seua «inoperància» al·legant-hi que no comptaven amb convocatòria de comissió de corts generals, per a, tot seguit, considerar que:

no és dat proceir en lo dit negoci per aquella forma e per aquelles vies o medis que vosaltres dieu, e a nosaltres requeriu en vostra letra» ja que «no sia necessari excitar-nos en aquelles coses», sinó tot el contrari, «és necessari en aquests afers ab humils suplicacions intercedir, axí com de bons e feels vassalls se pertany per bona concòrdia, unitat, amor e paternal dilecció del dit sereníssimo senyor rey en lo dit il·lustríssimo senyor son fill.¹²

---

¹⁰ Lògicament, el posicionament de les elits valencianes al respecte obeïa a molts altres factors i elements de tipus polític i econòmic, i no únicament a fidelitats de tipus identitari. No obstant això, no és aquest l'objectiu del present treball, ja que aquestes qüestions requereixen un estudi molt més complex centrat exclusivament en el conflicte.

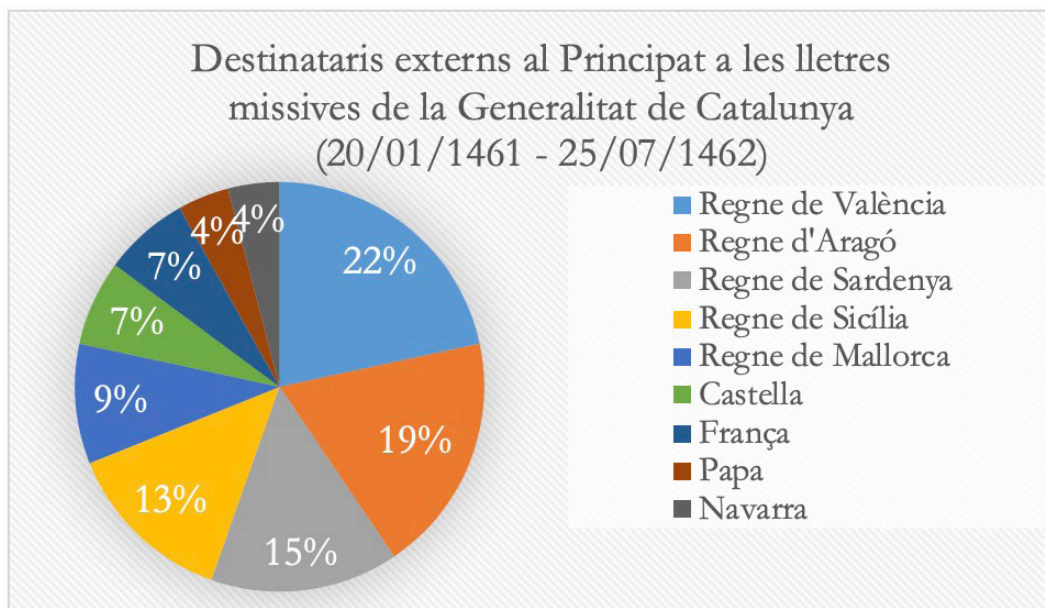
¹¹ ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 61r.

¹² ARV, Generalitat, 1.946, ff. 43r-43v.

Els diputats valencians justificaven la seua posició emparant-se darrere de la legalitat. No estaven disposats a realitzar cap acció que pogués ser percebuda pel rei com a una amenaça, com tornarien a deixar ben clar en el tancament de la lletra: «ab summa diligència, cura e sollicitut, sens fallir un punt per negligència».¹³ Aquest posicionament, gens equidistant, respon a la lletra que els diputats havien rebut dies abans, a l'igual que els jurats de València, per part del rei, on se'ls prohibia contundentment que no enviaren cap ambaixada a Catalunya.¹⁴ Els diputats valencians, com a «bons e feels» vassalls, li comunicaven que:

havem delliberat com a bons e feels vassalls e servidors de vostra serenitat obeir vostre manament [...] conformant-nos, tot temps, ab la obediència de vostres manaments.¹⁵

No obstant això, els diputats catalans no defallirien en el seu propòsit, atès que eren conscients que si aconseguien l'adhesió de les elits polítiques del regne de València a la seua causa, les possibilitats d'èxit augmentaven exponencialment. Aquesta insistència i preferència pel País Valencià en les relacions diplomàtiques s'hi veu molt clarament en el següent gràfic, on clarament podem observar com les elits polítiques valencianes van ser les que més lletres van rebre de part de Catalunya durant els primers mesos del conflicte.

13 *Ibid.*, 44r.

14 Des de l'inici del conflicte, com apunta Agustín Rubio Vela, les relacions epistolars entre el patriciat polític valencià i el rei van ser constant, amb enviaments mutus d'informació sobre les intencions de la classe política catalana (2012: 85).

15 ARV, Generalitat, 1.946, f. 42v.

Una de les possibles interpretacions d'aquesta preferència pot ser la consideració per part dels diputats catalans de la classe política valenciana com l'aliat idoni per a fer front a un conflicte obert amb el rei Joan II. És per això que el dia 6 de febrer del 1461 redactaven un memorial molt il·lustratiu amb un conjunt d'instruccions per a Francesc Palleres i Pere Clariana, doctors en lleis, missatgers tots dos de la Diputació, sobre allò que havien de dir als diputats valencians per a tractar de convèncer-los.

Primerament, al memorial els missatgers són advertits de la fidelitat dels valencians envers el rei, com ja els havia quedat clar en la resposta dels diputats de la Generalitat valenciana: «de la innata e integèrrima fidelitat dels dits valencians envers la corona real».¹⁶ Tanmateix, la situació era extraordinària per als catalans i decidiren tractar de persuadir els valencians amb tota una sèrie d'arguments, armes retòriques en definitiva, on es combinen les referències als lligams entre valencians i catalans amb apel·lacions a la integritat de la «pàtria», en aquest cas el conjunt de la Corona d'Aragó. Observem alguns exemples:

Sobre lo qual negoci, los dits missatgers e embaxadors los persuadiran e induhiran conformitat de voluntat ab los dits cathalans, com fins ací entre aquell regne e lo dit Principat és stada, no solament en les coses públiques, qui a quiscuns sguardaven comunament, mas en les privades o particulars del hun o del altre.¹⁷

Una apel·lació clara als vincles més personals que unien innegablement a valencians i catalans des de la fundació del regne de València al segle XIII. Uns vincles que els haurien portat al llarg del temps a una «teòrica» unitat d'acció no sols en afers públics comuns, de tipus polític o institucional, sinó en els afers més «privats» i «particulars» d'ambdós. Per tant, com podem interpretar aquesta darrera expressió? D'una banda, per «privat», els catalans poden estar referint-se a vincles de tipus familiar, atès que moltes famílies valencianes comptaven amb parents i branques familiars a Catalunya i a l'inrevés, on les solidaritats a un costat i l'altre del Sènia serien habituals. O, d'altra banda, poden estar referint-se a afers particulars de cada territori on, durant el passat, s'hauria produït un ajut comú. Si és així, no deixava de ser un recurs retòric amb l'únic objectiu de convèncer als valencians, ja que, tal com ha estudiat Mateu Rodrigo amb la Guerra de la Unió a València, el posicionament de Catalunya va ser extremadament paregut al seguit pels valencians –almenys en un primer moment– en el conflicte català: abstencionisme sense renunciar a prestar suport a la monarquia (Rodrigo 2013: 13).

Una memòria històrica de la qual sí que en fan ús per a persuadir, en nom de la integritat de la confederació de tots els regnes, a l'oligarquia valenciana. Així doncs, els catalans fan un breu repàs a diversos monarques que, per les seues decisions amb llurs fills en relació a la successió a la corona, haurien posat en greu perill la integritat de la «pàtria»:

Molts són e diversos los drets e leys de la terra qui açò manifestament demostren, la pràctica de aquells se mostra per diversos actes, car seguida differència entre lo rey en Jaume e son fill

---

16 ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 97r.

17 *Ibid.*, f. 97v.

primogènit se entreposaren en aquells los tres dominis de Aragó, de Cathalunya, de València. E tres persones, una per quiscun regne, foren dels differència coneixedores, e totalment, entre los dits pare e fill, reformadores. En temps de la reyna Fortiana, com lo rey en Pere terç tractés no paternalment Johan fill seu, primogènit, tota la pàtria dels dits regnes e Principat s i oposà, e, per migà de aquella, fonch feta bona concòrdia. Aprés la mort del rey Martí, tota la dita pàtria disputà e conegué a qui o qual lo dret de primogenitura se pertanyie. E, no deu ésser dat en oblit quals foren los scàndels e inextimables dans que los dits regnes e Principat sostingueren en temps de aquella vecçació de la real corona e fins que la successió del gloriós rey en Ferrando migançant justícia fonch declarada.¹⁸

Una relació de moments històrics entorn de la figura de la monarquia que els diputats catalans fan ús per a recordar als valencians sobre els perills que suposaria per al conjunt de la confederació, d'una banda, la demora del conflicte entre Joan II i el seu fill Carles, i d'altra banda, la discrepància en les accions entre els diferents regnes. Una solidaritat que els diputats sintetitzen amb «l'elogi profètic»: «*Quia bonum et quia iocundum habitare fratres in unum*», a saber, «com de bona i joiosa és la unitat entre germans».¹⁹ Un discurs clarament dinàstic, basat en la fidelitat deguda a la corona reial i la bona «vicinat e companyeria, amor e voler entre los dits regnes de Aragó e de València e Principat» amb l'objectiu de convèncer unes oligarquies valencianes clarament reialistes.²⁰ Finalment, vers el posicionament fermament legalista dels diputats de la Generalitat valenciana, provaven de convèncer-los subratllant l'excepcionalitat de la situació i, sobretot, el suposat estat de salut dèbil del príncep qui era «de complexió molt delicada».²¹

3. El regne de Mallorca a través de la correspondència catalana: diferències en el discurs respecte del regne de València

La consulta de la correspondència de la Diputació del General del principat de Catalunya ens ha permès, altrament, observar un fenomen certament interessant respecte el discurs de tipus identitari emprat pels diputats catalans envers el patriciat mallorquí. Així doncs, en aquest apartat ens centrarem en les particularitats i les diferències que hem pogut detectar en la correspondència adreçada al regne de Mallorca respecte d'altres territoris de la Corona, especialment amb el regne de València. A diferència de l'estudi realitzat sobre el cas valencià, on hem consultat fonts documentals valencianes i les hem creuat amb les catalanes, en aquest cas no hem estat capaços de seguir el

---

18 ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 98r.

19 *Ibid.*, f. 98v.

20 *Ibid.*, f. 99r.

21 En aquest mateix memorial, els diputats catalans tracten de convèncer als seus homòlegs valencians desmentint els rumors d'una invasió castellana al nord del país, la qual hauria estat utilitzada per les autoritats valencianes com a justificació del seu immobilisme (Rubio 2012: 85)

mateix procediment amb la documentació mallorquina, atès que no hem tingut la possibilitat de traslladar-nos a la ciutat de Palma, on es troba l'Arxiu del Regne de Mallorca.²² És per això que ens hem hagut de quedar amb la imatge i el tractament que es transmet dels habitants de les illes a través de la correspondència de la Generalitat catalana durant el transcurs de la guerra, especialment durant els primers anys, i poder comparar-la amb la valenciana.

L'estudi de la identitat nacional al regne de Mallorca ha estat protagonitzat en els darrers anys pels estudis d'Antoni Mas, el qual s'ha centrat en les relacions internes entre les elits polítiques de les illes del regne insular, on ha detectat comportaments molt semblants als donats entre Catalunya i el regne de Mallorca en el seu conjunt, i també les relacions entre el Principat i les illes al llarg del segle XV.²³ Per tant, nosaltres pararem atenció al moment concret de la guerra, des de l'òptica catalana, per a poder completar en la mesura del possible el coneixement sobre la qüestió identitària al regne de Mallorca durant el segle XV.

Primerament, cal fer una breu síntesis del marc jurídic i institucional del regne, el qual és certament complex i presenta fortes diferències amb el regne de València, el que en certa mesura pot explicar alguna de les divergències que observarem a continuació. El regne de Mallorca estava constituït per les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, i la seua capital es situava a la ciutat de Mallorca, on residia el governador de l'illa, designat pel rei d'Aragó. No obstant això, tot i pertànyer Menorca, Eivissa i Formentera de ple dret al regne de Mallorca, els jurats i consells d'aquelles es comportaven molt sovint amb gran independència respecte de l'illa de Mallorca. Açò s'explica per la seua estructura interna, constituïda per tres universitats, les quals comptaven amb el seu propi cos de jurats i consell. Al seu torn, Mallorca estava dividida en altres dues universitats, la ciutat de Mallorca *stricto sensu* i la part rural de l'illa, coneguda com a «Part Forana». Un altre tret transcendental és la inexistència de corts, a diferència del regne de València, quelcom que dificultaria al llarg de l'edat mitjana la seua participació en les corts generals de la Corona. Encara que el General Consell del regne podia assumir algunes de les funcions, en aquesta assemblea no estaven representats ni l'església ni les universitats d'Eivissa i Menorca. És per això, doncs, que amb la reincorporació del regne a la Corona a mitjans del segle XIV, la seua participació en corts es realitzava a través de la representació del Principat (Mas 2015: 265-267).²⁴

---

22 L'Arxiu del Regne de Mallorca compta també amb una sèrie documental de Lletres Missives compresa per 6 volums que van des de 1454 fins a 1490. Tot i ser un volum documental discret, en comparació a les sèries conservades a València i Barcelona, hauria estat interessant consultar-lo atès que s'han conservat les lletres relacionades amb el nostre període d'estudi. Entre els treballs més destacats al respecte cal assenyalar el de Maria Barceló (2013) sobre la correspondència entre els jurats de Mallorca i els consellers de Barcelona en temps de Joan II i Ferran II.

23 Cal assenyalar un fet identitàri particular del regne de Mallorca treballat per Antoni Mas (2014) com és el fet que els mallorquins cristians s'autodefiniren com a «catalans» – a banda del sentit nacional – per tal d'oposar-se onomàsticament als esclaus musulmans i jueus del regne.

24 Les explicacions al respecte han despertat certa controvèrsia entre la historiografia mallorquina, diferenciant-se dues visions: d'una banda, la defensada per Román Piña, qui considera que la reincorporació de les illes a la Corona d'Aragó

Però centrem-nos en el nostre marc d'estudi. El regnat de Joan II va constituir un moment complicat per al regne de Mallorca. Sortit de la Revolta Forana, el reialme insular es va veure immers dins d'una crisi, en principi aliena al regne, però que aviat acabaria per afectar en tots els aspectes (Urgell 2000). La detenció del príncep Carles el 2 de desembre de 1460 produiria unes reaccions al regne de Mallorca molt diferents a les de Catalunya, i també amb les de la resta de territoris. La notícia de l'empresonament fou acompanyada de l'ordre de Joan II al governador d'evitar tota mena d'adhesió, en la mateixa línia que amb el regne de València. Tanmateix, el 8 de gener de 1461, el Gran i General Consell va decidir, abans d'afectar qualsevol acció, esperar a ser informats pels consellers de Barcelona amb la formulació d'una proposta per a enviar ambaixadors a Catalunya amb la intenció de demanar l'alliberament del príncep (Urgell 1997). Ací trobem ja certes diferències amb el patriciat valencià, el qual va romandre en silenci durant les primeres setmanes de gener, a l'espera de més informació per part del rei. En canvi, al registre de correspondència de la Generalitat catalana trobem constància que, almenys, els jurats de la ciutat i del regne de Mallorca haurien adreçat una lletra als diputats catalans traslladant la seua voluntat d'efectuar una ambaixada a Catalunya amb l'objectiu de prendre part de la solució amb la petició d'alliberament del Príncep de Viana. Els diputats catalans escriurién el 28 de gener:

[...] vostra letra havem rebuda, de la qual havem hagut singular plaer per sentir e saber de vosaltres la voluntat que havets en fer embaxada a senyor rey, e, tots temps, suplicar sa majestat e intercedir vers aquella per liberació del senyor príncep, la qual cosa tots temps se creu de vosaltres com de bons e fidelíssimos vassalls de la corona reyal.²⁵

Troblem important aquesta carta, ja que, tot i desconèixer si finalment el patriciat mallorquí va enviar una ambaixada, la decisió d'establir contacte epistolar i transmetre la voluntat d'exigir l'alliberament del príncep hauria transmès als diputats catalans una sensació diferent a la rebuda pels valencians, dels quals trobaren a faltar una «unitat» d'acció que, en canvi, aparentment, sí que haurien percebut per part dels mallorquins.

Així mateix, el 13 de febrer informaven novament als jurats de les Illes sobre les darreres novetats, concretament, sobre la conformació d'un exèrcit, dirigit pel comte de Mòdica, capità general, pel vescomte de Rocabertí i pel veguer de la ciutat de Barcelona. Les raons expressades pels diputats responien a la persistència de «violació e ruptura leys moltes de aquesta pàtria».²⁶ Suggeridor, paral·lelament, és el reconeixement explícit per part dels diputats catalans del posicionament favorable del regne de Mallorca amb les seues reivindicacions:

---

es va realitzar com a territori associat al principat de Catalunya (Piña 2003). D'altra banda, Antonio Planas prefereix destacar el caràcter autònom del regne i rebutja la participació de mallorquins a les corts catalanes (Planas 2001-2003).

25 ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 68r.

26 Ací podem observar un exemple de com el concepte «pàtria» al segle XV s'hauria pogut anar vinculant estrictament a les fronteres regnícoles, basant-se en l'adscripció jurídica i política de la població, i clarament diferenciada de la idea de nació purament medieval de tipus lingüístic i de nissaga familiar (Mas 2015: 272).

en la liberació del dit senyor primogènit, e retre sobre açò vostre deute a la dita real corona, segons de bons e fidelíssimos vassalls se pertany, essent conformes ab la deliberació de aquest Principat e mostrant unanimitat de volers segons fins ací entre aqueix regne e aquest Principat és stat fet e observat a tota honor de la corona real e al bon stat de quiscuns.²⁷

«Unanimitat de volers» i solidaritat entre territoris al llarg del temps que es presenta com a invariable, sense fissures. Això no obstant, la documentació entra en un silenci durant tot l'any 1461, que ens impedeix conèixer els posicionaments amb exactitud. La inexistència de lletres missives per part de la Diputació adreçades al regne de Mallorca pot significar el manteniment d'un perfil polític baix per part del patriciat mallorquí, el qual, a diferència del regne de València, no hauria realitzat cap ambaixada durant la primavera de 1461.²⁸

El 21 de maig, Joan II feia crida a diversos membres de l'estament militar per a acudir urgentment a la Cort armats i amb cavalls (Urgell 1997: 102). En canvi, no seria fins el 5 de juny quan ens trobem amb la primera lletra catalana adreçada a Mallorca. El motiu de la lletra, a diferències de les vistes anteriorment en relació amb la detenció del príncep Carles, és denunciar l'actitud del lloctinent del regne, el qual hauria detingudes les mercaderies de la nau de Miquel Pere, principalment forment, carregat a Sicília i Sardenya, amb l'objectiu de traslladar-les a Barcelona. El contingut d'aquesta lletra és extraordinàriament interessant, ja que els diputats de Catalunya fan una diferenciació clara entre el govern reialista del regne, el lloctinent, i el govern dels jurats i del Consell. Així com del primer mostren la seua total i profunda indignació:

[...] de la qual cosa havem no pocha admiració, com sia nova e inaudita ne sapiam causa qui ab bona rahó impel lir-lo puixa tals coses fer. E jatsia per gràcia de Déu molta còpia de vitualles tinga aquesta ciutat e tot lo Principat ne hagués penúria de les dessús dites.²⁹

Tanmateix, puntualitzen:

[...]de la nova e insòlita pràctica de necessitat nos cové admirar, attès majorment que aqueixa ciutat e regne no freturaven de les dites vitualles, car si ho fessen ab molt gran plaer prenguérem la detenció de aquelles, com nosaltres e los poblats en aquest Principat ab vosaltres e vostres regnícoles sempre siam stats e serem en mútua comunió e fraternal amor, e totes honors, beneficis e útils de bona voluntat vos procurarem, tant per la general obligació de ser subjectes e governats sots hun reyal domini, quant per natural inclinació com siau procehits de la massa catalana, quant encara per la indissoluble unió e agregació de aqueix regne ab aquest Principat, per la qual sou fets una cosa ab aquell, e haveu partici en corts generals.³⁰

Aquesta lletra no hauria arribat a ser llegida pels oficials de Mallorca, atès que hauria estat confiscada pel mateix lloctinent. És per això que els diputats catalans tornarien a enviar una nova carta el 8 de juliol avisant d'aquesta circumstància i tornant a desenvolupar la mateixa estratègia retòrica amb

27 ACA, Generalitat, Correspondència, N-902, f. 132v-133v.

28 Ricard Urgell (1997: 102-105) no aporta cap referència durant l'any 1461, sinó que el protagonisme del regne dins del conflicte i, per tant, la seua aparició en la documentació comença a partir de maig de 1462.

29 ACA, Generalitat, Correspondència, N-674, f. 58r.

30 *Ibid.*, f. 58v.

alguns matisos il·luminadors. Calia avisar-los, doncs, per quant:

[...] sou fills del dit Principat e verdaders catalans e sempre los huns als altres havem fetes obres de pares, frares e germans ab tanta amor e ardent voluntat com al món se pot dir, a la conservació del qual amor e voluntat no solament nos obliga natural inclinació per ésser tots procehits de la massa catalana, ans encara la indissoluble unió, agregació e incorporació feta de aqueix regne a aquest Principat.³¹

Les necessitats bèl·liques dels diputats catalans, i el perill de restar aïllats de tot abastiment, obligaven a fer ús de tota mena de recursos retòrics per tal d'aconseguir atraure a la seua causa al major nombre d'afectes. Ja hem vist de quina forma i en quins termes ho intentarien amb els valencians. Amb els mallorquins, en canvi, apel·len a un concepte «inèdit» entre la historiografia de les identitats, ja que es tracta d'una expressió no massa freqüent entre la documentació: «siau procehits de la *massa catalana*», «per ésser tots procehits de la *massa catalana*». En efecte, una apel·lació explícita a la idea medieval de «nació» vigent sobretot fins al segle XIV, basada en una «inclinació natural» a partir dels lligams de «nissaga», de tipus genealògics i lingüístics. «Massa catalana» pot considerar-se un sinònim de «soca catalana», «tronc català», en definitiva, la significació d'un origen poblacional comú que uniria amb lligams familiars la població del Principat i la població de les illes des que en 1229, part de la «massa poblacional» catalana marxara a colonitzar i repoblar les illes que posteriorment serien el regne de Mallorca, el que els portaria a considerar-los «verdaders catalans».

Aquesta expressió entronca amb la definició tomista –hereva per extensió de Ciceró i de Sant Isidor– de «nació», i en conseqüència, amb la concepció mental de les societats medievals –almenys fins a finals del segle XIV– de la idea de nació: *linguae seu nationes*, la delimitació semàntica de la qual era molt clara: o bé designava una col·lectivitat humana que parlava la mateixa llengua,³² o bé designava els originaris d'un lloc determinat.³³ Aquesta idea de nació seria vigent als territoris conquerits, com el País Valencià o les Illes, durant tot el segle XIII i gran part del XIV, convivint i de vegades confonent-s'hi amb la idea de «pàtria gran i comuna», la nació dinàstica. Ara bé, a finals del segle XIV, es començaria a consolidar la tendència de considerar el regne com una nació. Una nova visió reforçada i difosa pels moviments particularistes fins al punt de prevaldre, segons apunta Agustín Rubio (2012: 91-92) al llarg del segle XV sobre la resta.

En aquestes expressions, els diputats catalans volien manifestar com els lligams entre catalans i mallorquins, no sols es reduïen a una unió estatal i jurídica fruit d'una unió dinàstica, com la que pogueren tenir amb el regne d'Aragó, és a dir, tot plegats sota la corona del rei d'Aragó, sinó que també estaven units per uns avantpassats comuns, tots ells membres d'una mateixa comunitat

31 ACA, Generalitat, Correspondència, N-675, f. 100r.

32 Cèlebres són alguns dels sermons de l'il·lustre valencià fra Vicent Ferrer, on clarament expressava aquesta idea de nació medieval: «Digau: en què coneix hom una persona de qual terra és? En lo llenguatge. Car si vós parlau ab hom estrany, per la llengua conexereu de qual terra és. Si parla català, oo! català és; si parla francès, francès, etc.; car la llengua dóna a conèixer la persona de qual terra és» (Ferrando 1980: 5).

33 Recordem que el sentit etimològic de *natio* és «nascut».

humana, que els obligava en el present a preservar la seua indissoluble unió «feta de aqueix regne a aquest Principat». Aquesta darrera puntualització és cabdal, ja que es desprèn la idea que el patriciat del Principat no considerava el regne de Mallorca un regne totalment independent com ho podria ser el regne de València o el regne d'Aragó. El que els hauria pogut portar a emprar aquests tipus d'arguments obertament «catalanistes», a diferència del discurs emprat en la correspondència adreçada a les institucions valencianes, en les quals, possiblement, no hauria tingut l'efecte persuasiu desitjat en una oligarquia que, durant dècades, el que precisament cercava era la diferenciació respecte dels catalans amb l'objectiu de competir en peu d'igualtat per la preeminència de la Corona.

Un distanciament que el regne de Mallorca no hauria experimentat, almenys amb la mateixa intensitat, la qual cosa seria aprofitat per les oligarquies polítiques del Principat per a emprar un discurs persuasiu en termes més aviat etnoculturals i no tant juridico-polítics. Fins al punt de considerar que els regnícoles insulars no haurien «degenerat» de la seua naturalesa catalana, atès que les seues accions haurien anat en direcció favorable als interessos del Principat.³⁴

[...] ara, emperò, hi són novament tenguts per quant vosaltres, no degenerants a la natura catalana, ans retents lo degut deute, segons verídicament som certificats, en aquests dies passats haveu talment obrat en favor de aquest Principat que per a sempre ne serem recordants, ço és, en no voler consentir e menys permetre que robes e béns de catalans sien stats retenguts, presos e ocupats, segons per lo senyor rey e per lo dit loctinent en aqueix regne en nom seu era temptat e manat, e, encara, en oposar-vos ab paraules e gests en defensió del honor dels catalans als quals indebitament vol ésser càrrech impingit.³⁵

El que ens duu a pensar, en vistes del posicionament del regne de València, que la impressió que tindria el patriciat català de les elits valencianes seria d'estranyament nacional català. En canvi, els mallorquins, gràcies al seu hipotètic enfrontament amb el lloctinent, passen a lloar-los com a «verdaders catalans». Realment, assistim a una pràctica habitual assenyalada per Antoni Mas, però en la direcció contrària, és a dir, el regne de Mallorca, en moments de crisi o de necessitat, es presentaven al Principat com a «catalans» o com a membres de la «nació catalana», amb l'objectiu d'aconseguir les simpaties i la fraternitat necessàries per part dels catalans del Principat (Mas 2015: 272-280), i en el cas dels valencians fins a principis del XV. Ara, contràriament, és el Principat qui fa ús d'aquesta estratègia i recorda als mallorquins el deute de fidelitat que els deuen com a catalans que ells també són.

L'ús de la idea de «nació catalana» seria, així, un instrument polític i retòric de cara a aconseguir suports i aliances amb la resta de territoris catalanoparlants. Un ús, això no obstant, que necessitava d'unes condicions polítiques i unes relacions diplomàtiques objectives que no sempre haurien estat idònies, fent inútil qualsevol apel·lació a uns avantpassats comuns i cercant altres afinitats en arguments estrictament juridicopolítics, típics de la idea de la «nació dinàstica», com seria el cas del País Valencià.

---

34 La definició que ens ofereix el DCVB sobre el verb «degenerar» s'ajusta a aquesta idea: «Perdre les bones qualitats de la seva pròpia espècie o raça». Per tant, els mallorquins no haurien perdut les bones qualitats de la «catalanitat», a diferència dels valencians, els qual per als diputats catalans, sí que les haurien perdut.

35 ACA, Generalitat, Correspondència, N-675, ff. 100v-101r.

El 16 de juliol es presentaria davant del Consell General Joan d'Olivella amb cartes dels diputats de la Generalitat i dels consellers de Barcelona amb l'objectiu d'aconseguir l'adhesió del regne de Mallorca contra Joan II. Però, el Consell va decidir presentar-les abans de prendre una decisió al lloctinent reial i governador, Vidal de Castellar d'Orís, qui ja s'havia mostrat hostil amb els catalans amb les confiscacions de mercaderies catalanes. La decisió fou ràpida. El Consell General va determinar formar una comissió estamental per a deliberar el 16 de juliol, i el 17 de juliol presentar les respostes que transmetien als diputats i consellers de Barcelona. El regne de Mallorca es confirmava en la seua lleialtat a la corona tot i amb la disposició de cercar una concòrdia; lamentaven els actes comesos contra l'autoritat reial i exhortaven els catalans a tornar a la seua obediència. Finalment, assenyalaren la inexistència d'un conflicte al regne de Mallorca que justificara la seua adhesió a un alçament contra el rei (Urgell 1997: 102-103).

En canvi, tal com apunta Antoni Mas, l'estructura interna del regne de Mallorca, composta per diverses illes, és força complexa. Cada illa es comportava de forma gairebé independent i podien mantenir posicionaments polítics molt diferents, com en el cas de la Guerra Civil Catalana. Així doncs, a Menorca les coses no semblaven tan clares com a Mallorca.

El 27 de juliol els diputats catalans redactaven les instruccions per a Francesc Torró, qui s'hauria d'encarregar de tractar de convèncer el governador i l'illa de Menorca de respectar el tràfic de mercaderies fins a Barcelona. L'oposició del governador va contrastar amb la del consell de l'illa, el qual es mostraria conciliador, fins al punt que Torró proposaria la possibilitat d'una intervenció militar, la qual es produiria pocs mesos després (Sobrequés i Sobrequés 1973: 349-351). En les instruccions lliurades a Francesc Torró es tornarien a suggerir les apel·lacions a la unitat entre catalans i mallorquins:

E per ço dirà e pregarà lo dit governador: atès que lo principat de Catalunya e la ciutat de Barchinona són en bona amicitia e antiga unió e germandat ab les illes de Mallorcha, Manorcha e Ayviça e poblats d'aquells [...] Als jurats e prohòmens de les viles de Ciutadella, de Mahó, del Ayor e del Mercadal, ço és, en cascuna vila singularment e distimta, recordant-los la origuia e procreació que ells e los poblats en aquella illa han haguda del present Principat, e com són en bona e perpètua unió e germandat ab lo dit Principat e poblats en aquell, e quantes vegades lo dit Principat los ha socorreguts en lurs necessitats de diners, fustes e vitualles...³⁶

L'oposició de la governació de l'illa de Menorca durant la tardor de 1462 a la circulació de salnitre envers Barcelona provocaria la redacció d'una carta per part dels diputats adreçada al regent de la governació de l'illa de Menorca. En aquesta, la Diputació avisava de l'arribada d'una nau del Principat al port de Maó per a carregar salnitre, en contra de les disposicions preses recentment pel mateix governador: «no recordant-vos prou de la naturalesa catalana e menys de la seguida que lo dit Principat acostuma fer als qui en derogació sua alguna cosa obren». En efecte, en la lletra adverteixen que, per tal d'assegurar-se que la nau catalana poguera carregar sense problemes salnitre i tornar-se'n a Catalunya, els diputats informen al governador que:

---

36 ACA, Generalitat, Correspondència, N-677, ff. 75r-75v.

certificant-vos havem presos vostres muller, fills e béns e de vostre sogre, los quals on per vos sia fet e procurat directament o indirecia [...] procehirem a exequió de les persones de aquells e dels dits béns segons ja és deliberat, perquè a tot lo món sia notori vostre error e veian quin ofendre fa la cosa pública, la qual, après nostre senyor Déu, és preferidora a tota senyoria.³⁷

L'illa de Menorca acabaria per posicionar-se del costat rebel en l'any 1463, quan els enfrontaments de la guerra entre la Diputació de Catalunya i el rei Joan II es concentraren en la mar de les illes. Així doncs, l'illa de Menorca es convertia en un punt estratègic importantíssim de cara al control de la mar. La fidelitat de l'illa de Menorca romandria fins al final de la guerra en 1472. Així ho reconeixien els mateixos diputats en 1466:

[...] del castell e vila de Mahó qui, des principi ençà que començà la justa querela que lo dit principat de Cathalunya prossegueix, és stat adherent e conforma a nostres deliberacions, paguant virilment e virtuosa contra los enemichs del dit Principat, e fahent molts actes dignes de memòria.³⁸

Una fidelitat a la Diputació que explicaria la lletra redactada el 9 de juny de 1472, amb la ciutat de Barcelona assetjada per les tropes joanistes, al capità i als jurats de la vila de Maó, els quals són considerats obertament com a catalans:

informats de totes les coses aquí succehides tocants lo stat e del stament d'aqueixa vila e força, e de la bona e virtuosa perseverança que los tots teniu en la prossequió de la justa querela d'aquest Principat e en lo manteniment de la reyal corona, les quals coses molta jocunditat nos ha procurada, si bé tota via som bé certs que de vosaltres alre que virtuts e integritat nos spere com a bons e vertaders catalans, imitadors dels nostres e vostres gloriosos pares».³⁹

4. Conclusions

En definitiva, tal com s'ha pogut observar al llarg d'aquest últim apartat, la retòrica i el discurs emprat per la Diputació de Catalunya en relació al regne de Mallorca és molt diferent a l'emprat en relació al regne de València. Les lletres enviades abans de la guerra oberta, amb apel·lacions a la «massa catalana» comuna entre catalans i mallorquins, tot i ser un eina retòrica amb l'objectiu d'aconseguir l'adhesió militar del regne de Mallorca en favor del Principat, pot ser significatiu de la persistència de la percepció nacional catalana dels mallorquins per part de les elits del Principat, així com l'ús del gentilici «català» per a referir-se a la població insular. Una sèrie d'elements, que tot i la seua naturalesa retòrica o discursiva, no els trobem en el cas valencià. Quelcom que ens pot parlar d'un distanciament força explícit entre les elits catalanes i les valencianes, des del punt de vista de l'autopercepció col·lectiva, inclús abans de l'inici obert de les hostilitats de la guerra i del posicionament del regne de València en contra de la Diputació catalana.⁴⁰

37 ACA, Generalitat, Correspondència, N-676, f. 206r.

38 ACA, Generalitat, Correspondència, N-683, ff. 127v-128r.

39 ACA, Generalitat, Correspondència, N-693, ff. 136v-137r.

40 Al respecte, Vicens Vives va sostenir que seria només a partir de 1465 quan es produiria una entrega decidida a la causa del monarca, especialment, arran de la batalla de Calaf el 28 de febrer del dit any (Vives 1953: 300-301). Agustín

Un distanciament que hem pogut observar en la correspondència creuada entre les Diputació del General del Principat i les institucions polítiques valencianes. Les lletres analitzades plasmen una clara intenció per part dels diputats catalans d'atraure al regne de València cap a les seues reivindicacions a través d'un conjunt d'arguments retòrics i discursius carregats de contingut identitari. Uns arguments clarament diferents dels emprats amb el regne de Mallorca, més centrats en aspectes polítics i institucionals en relació al conjunt de la Corona d'Aragó, que no pas de tipus etnocultural com els assenyalats en el cas mallorquí. S'ha pogut constatar, així doncs, la riquesa de la correspondència produïda per les diputacions generals del principat de Catalunya i del regne de València com a font d'estudi de les identitats nacionals i col·lectives a la baixa edat mitjana. Una font documental interessant que pot sumar-se a les ja conegudes gràcies als principals estudis sobre la matèria en la difícil tasca d'analitzar les identitats col·lectives en les societats de l'Antic Règim (Rubio 2012, Mas 2015, Baydal 2016).

Bibliografia

- Barceló, M. (2013) «Correspondència entre els jurats de Mallorca i els consellers de Barcelona en temps de Joan II i Ferran el Catòlic» en Sánchez Martínez, M. et al. *A l'entorn de la Barcelona medieval: estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona, CSIC, pp. 39-54.
- Baydal, V. (2013) «La correspondència municipal de Barcelona, València i Palma entre els segles XV i XVI (c. 1510-c. 1630)», *Scripta*, 1, pp. 105-136.
- . (2016) *Els valencians des de quan són valencians?*, Catarroja-Barcelona, Afers.
- Carreres, S. (ed.) (1930-1935) *Libre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de Valencia (1308-1644)*, València, Acció Bibliogràfica Valenciana.
- Chismol, G. (2014) *Lletres missives de la ciutat de València 1410-1413*, València, Universitat de València, Treball Fi de Màster (Accés lliure online: www.academia.edu).
- Desdevises, G. (1999) *Don Carlos de Aragón, Príncep de Viana: estudio sobre la España del Norte en el siglo XV*, Pamplona, Gobierno de Navarra.
- Ferrando, A. (1980) *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Universitat de València-Institut de Filologia Valenciana, 1980.
- Ferrer i Mallol, M. T. (2009) *Els orígens de la Generalitat de Catalunya (1359-1413)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Garcia-Oliver, F. (2016) *Valencians sense ADN. Relats dels orígens*, València, Tres i Quatre.
- . (2017) «Identitats en conflicte a la Corona d'Aragó en el trànsit de l'edat mitjana a la Moderna», *eHumanista/IVITRA*, 12, pp. 275-298.
- Martínez, E. (1958-1973) *Índice cronológico de la Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, Dirección General de Archivos y Bibliotecas.

Rubio Vela, en canvi, ja assenyalava la primera meitat de l'any 1462 com el moment en el qual els dirigents valencians començaren a mostrar-se majoritàriament alineats amb Joan II (Rubio 2012: 86).

Javier Fajardo Paños. La correspondència de les diputacions generals com a font per a l'estudi de les identitats nacionals. Una aproximació

- Martínez, I. (2007) «Mare e cap del regne: las relaciones de la ciudad de Valencia a finales del reinado de Alfonso el Magnánimo (1449-1454)», en Arízaga, B. (Coord.) *La ciudad medieval y su influencia territorial*, Logronyo, Instituto de Estudios Riojanos, pp. 255-278.
- Mas, A. (2002) «De *nationes seu linguae a cuius regio, eius lingua*. Les denominacions gentilícies de la llengua de Mallorca durant l'edat mitjana» dins Ferrando, C. (Coord.) *Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy*, Palma, Societat Arqueològica Lul·liana, pp. 585-606.
- . (2014) *Esclaus i catalans. Esclavitud i segregació a Mallorca durant els segles XIV i XV*, Palma, Universitat de les Illes Balears.
- . (2015) «El discurs identitari i polític en la correspondència dels jurats del regne de Mallorca en la segona meitat del segle XV», *eHumanista/IVTTRA*, 7, pp. 264-287.
- Muñoz, R. (1987) *Orígenes de la Generalidad valenciana*, València, Generalitat valenciana.
- Piña, R. (2003) *El derecho histórico del reino de Mallorca*, Palma, Cort.
- Planas, A. (2001-2003) «La participación del reino de Mallorca en las cortes generales de la Corona de Aragón», *Ius Fugit: Revista interdisciplinaria de estudios historico-jurídicos*, 10-11, pp. 763-771.
- Rodrigo, M. (2013) *Diplomatari de la Unió del regne de València (1347-1349)*, València, Publicacions Universitat de València.
- Rubio, A. (1998) *Epistolari de la València medieval*, València, Institut de Filologia Valenciana.
- . (2012) *El patriciat i la nació. Sobre el particularisme dels valencians en els segles XIV i XV*, Castelló-Barcelona, Fundació Germà Domènech-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- . (2016) *València, el Príncep de Viana y Juan II. Un patriciado ante la crisi política de la monarquia (1460-1461)*, València.
- Sánchez de Movellán, I. (2004) *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Sánchez Martínez, M. (1995) *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya*, Vic, Eumo.
- Sans i Travé, J. M. (1994) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Sobrequés, S., Sobrequés J. (1973) *La Guerra Civil Catalana del segle XV. Estudis sobre la crisi social i econòmica de la baixa edat mitjana*, Barcelona, Edicions 62.
- Vives, V (1953) *Juan II de Aragón (1398-1474). Monarquia y revolución en la España del siglo XV*, Barcelona, Teide.
- Urgell, R. (1997) *El regne de Mallorca a l'època de Joan II. La guerra civil catalana i les seves repercussions*, Mallorca, El Tall.
- . (2000) *Mallorca en el segle XV*, Mallorca, El Tall.